

Louisenlund

En romantisk have i Slesvig

Louisenlund. A romantic Garden in Slesvig

Keywords: Park; Manor House; English Garden; Romantic Garden Elements; History; Denmark; Germany

A. Ørum-Larsen

Flere af de danske haver af historisk interesse ligger i dag på grund af uheldige krige udenfor de nuværende rigsgrænser. Det gælder for eksempel den berømte renæssancehave Uraniborg på Hven, og det er også tilfældet med Louisenlund med sin interessante romantiske have i Slesvig. Denne fyrstlige danske have er i dag næsten glemt, selv om den har haft stor havehistorisk betydning.

Slottet Louisenlund blev omkring 1770 etableret som sommerbolig for prinsesse Louise (1750 - 1831), Kong Christian VII's søster, og hendes gemal, Prins Carl af Hessen, der residerede på Gottorp Slot i Slesvig. Prins Carl var af tysk herkomst fra Hessen-Kassel, ikke førstefødt, og han måtte af religiøse og politiske grunde forlade sit land. Den 12-årige prins blev derfor, med to brødre, af familieårsager sendt til det danske hof i København, der var meget anset i Europa, og hvor han kunne få en protestantisk opdragelse. Prinsen faldt godt til her og blev uddannet ved det danske militær, hvor han gjorde karriere og som 22-årig blev chef for artilleriet. I 1766 blev Prins Carl formælet med prinsesse Louise, men parret forlod for en tid det danske hof, tog

*Fig. 1
Louisenlund
slotsbygning efter
udvidelsen i 1800.*

til Hessen-Kassel, hvor de købte et slot og herfra rejste på studiebesøg omkring i Europa. Men allerede to år senere, i 1768 blev Prins Carl af Hessen af kongen udnævnt til kongelig statholder i Slesvig-Holsten med residens på Gottorp Slot, som i 1721 var blevet kongelig dansk ejendom. Det store slot var imidlertid noget forsømt. En del af inventaret og det betydelige bibliotek var ført til København, og den store italiensk-franske slotspark var helt tilgroet. Ikke at forglemme den berømte globus, som Czar Peter havde ført til Rusland som krigsbytte.

Prins Carl's embede var kun af repræsentativ karakter, da Slesvig og Holsten blev administreret fra det Tyske Kancelli i København. Der måtte findes en passende sommerbolig, hvor parret kunne dyrke familielivet og deres private interesser, men hvor der også var plads til hofstaben og til den nødvendige repræsentation. Valget faldt på godset Tegelhavn ved landevejen til Ekernfærde og nær Sliens sydlige bredder.

Kongen gav sin søster prinsesse Louise skøde på godset, som straks blev døbt Louisenlund. De eksisterende forpagterbygninger blev sat i stand, så parret kunne flytte ind. I 1772 blev der endelig mulighed for at bygge det påkrævede slot, men da var parret ikke til stede, da Prins Carl blev sendt til Norge som over-general og statholder. Det nye slot blev projekteret af J. H. Motz, der var i tjeneste ved det danske hof i København, men oprindeligt kom fra Hessen og var nær knyttet til Prinsen. Det var en 12-fags enetages bygning med manzardtag og i ny-klassisistisk overgangsstil af samme beskedne type som de omkringliggende herregårde. Over indgangen i det frem-skudte midterparti anbragtes kongens og Louises navnetræk CL med en kongekrone over. Omkring 1800 blev slottet udvidet igen af J. H. Motz, nu kgl. landbygmester. Den aristokratiske, franske havearkitektur med dens rette linier var på retur idet en ny og friere borgerlig haveopfattelse med naturen som symbolsprog omkring 1750 var begyndt at gøre sig gældende i Europa. Den kom til Danmark via havne- og handelsbyerne Hamborg og Altona, som altid har været i nær kulturel kontakt med England. Men det danske hof i København kan også her have spillet en rolle med sine engelske medlemmer. Flere steder i Tyskland så man de første landskabelige haver og parker, for eksempel i Wörlitz. Prins Carl havde kendskab til dem fra sine rejser. De nye engelske haveideer blev ofte formuleret af den engelske frimurerbevægelse, idet flere af de kendte havekunstnere var medlemmer af den. Denne bevægelse var nu også begyndt at komme til fastlandet.

Prins Carl af Hessen var fra sin ungdom dybt optaget af kristelig religiøsitet, og i 1772 blev han også medlem af en frimurerloge. Måske tilskyndet hertil af J. H. Motz, der havde været i bevægelsen længe. Det prægede Prins Carl resten af hans liv. Han steg hurtigt i graderne og kom til at spille en førende rolle i både nordisk og europæisk frimureri. I Danmark var flere kongelige personer og førende embedsmænd frimurere. Prinsen havde mistet politisk magt, men fik revance ved sin virksomhed her. Det-

Fig. 2
Friederich von
Kaup's plan over
Louisenlund ca.
1819

te forhold satte også sit præg på parken ved Louisenlund, som mest blev præget af denne nye, frie havestil med de romantiske elementer, der også dybere set var symboler for frimurernes filosofi.

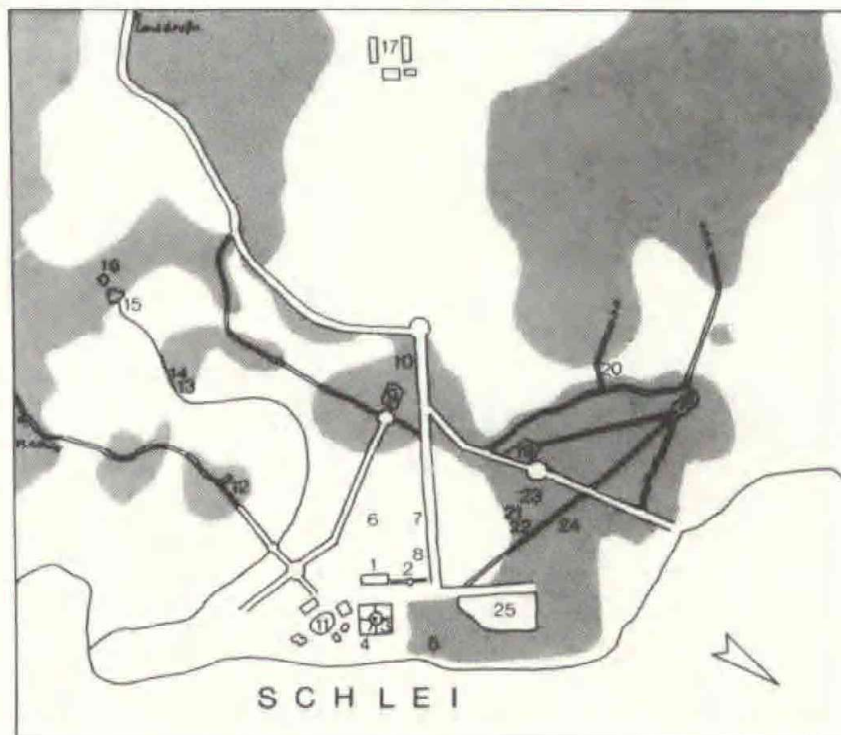
Det slesvigske landskab med bakker, engflader og spredte trælundede og den smukke udsigt over Sliens blå vande var som forudbestemt til den landskabelige havetype. Landskabsgartner Johan Caspar Bechstedt plantede fra en rotunde ved enden af slottets tilkørselsvej tre alléer, der spredt førte ind i parken. Som en forkvaklet patte d'oi. Hovedalleen førte ind til slottets vestlige gavl. De var reminiscenser fra den tidligere præsentative parkstil og placerede hermed Louisenlunds have i en særlig overgangsstil, der også havde andre eksempler i Nordeuropa.

Ved slottets facade imod Slien blev anlagt en enkelt terrassehave med græs, stier og trapper ned ad skråningen. I en rotunde i midten blev i 1794 opstillet et specielt solur. På facadens haveside skabtes et engelsk anlæg med en stor græsplæne, kantet af buske og med et væld af blomster. Parkens spredte og eksisterende skovpartier blev forbundet med alleer, og bugtende stier førte til de forskellige udsigtspunkter eller interessante haveelementer.

Prins Carl's åndelige søgen bragte ham også i kontakt med bevægelser i Europa indenfor religiøs mysticisme (okkultisme) og deres talsmænd. Navnlige blev han draget af den svejtsiske præst Caspar Lavater og dennes tanker. I 1793 besøgte han Danmark og kom også til Louisenlund.

Endvidere studerede Prins Carl ægyptologi og skrev flere lærde afhandlinger om

- Fig. 3
1. Slot, 2. Orangeri,
 3. Græsparterre 4. Solur,
 5. Iskælder, 6. Haveparterre,
 7. Stenhøj, 8. Runddel,
 9. Runesten, 10. Mindesten
"Wilhelmsminde",
 11. Pächterhof,
 12. Skovridergård,
 13. Eneboerhytte,
 14. Labyrint, 15. Sø med
vandfald, 16. Nordisk hus,
 17. Landmejeri,
 18. Louisesøjlen, 19. Have-
pavillon, 20. Nordisk bro,
 21. Marielysthus, 22. Obelisk,
 23. Stenalter,
 24. "Frimurertårn",
 25. Køkkenhave
- (Tegning af G. Haack i
Gerckens 19859)

dette emne. Man havde i Europa den idé at det gamle Ægypten gemte på en skjult livsvisdom, som det gjalt om at udforske. Efter Napoleon's krigstogt til Ægypten (1798), var dette lands gamle kunst, kultur og symbolsprog blevet kendt i Europa til megen beundring og inspiration.

I Louisenlunds have blev der nu de næste årtier, sikkert efter en nøje plan og under Prins Carl's medvirken, anlagt flere haveelementer og opført forskelligt staffagebyggeri (1), der havde betydning for de frimurer-sammenkomster, der nu fandt sted i den nye park.

Den anden type udsmykning i haven var de mindesmærker for familien, der i tidens løb på passende steder blev opstillet i parken.

Først blev der i 1780 i den vestlige skov ved den såkaldte Mariehave opført det runde og mere end 10 m høje Frimurertårn. Det var et bygningsværk, der havde rødder i gammel europæisk mysticisme. Den ejendommelige bygning var opført af brædder, men pudset med kalkmørtel for at give den et mere solidt og værdigt præg. De tre rum over hinanden var forbundet med en vindeltrappe, og de havde forskellige grader af belysning, fra dunkelt til fuldt dagslys på tårnets åbne platform, omgivet af kreneleret brystværn. Det nederste rum havde vægdekorationer med ægyptiske motiver som sphinx, obelisk og pyramide. Kælderrummet nedenunder var indrettet til et kemisk laboratorium. Her arbejdede Prins Carl og den franske eventyrer og alkymist Grev Sains Germain med farve- og metaleksperimenter. Sistnævnte boede i mange år som gæst på Louisenlund. Dens særlige port var smykket med lotus- og skarabæmotiver.

Fig. 4
Maleri af Prins Carl af Hessen, da han blev statsholder over Slesvig-Holsten

I den østlige del af haven blev der i en skovkant og ved en bæk bygget en lille eremithytte. En eneboer udskåret i træ og med bibel og krucifiks rejste sig op fra sit leje, når døren blev åbnet. Bagved lå her oprindeligt en labyrint. Længere væk og oppe på en bakke blev der bygget en norsk bjælkehytte, vel som et minde om Prins Carl's Norgesophold. Den blev brugt ved jagtselskaber, og var

også det første samlingssted ved frimurer-sammenkomsterne. Nedenunder blev der omkring 1801 skabt en lille trekantet sø ved opdæmning af den tidligere nævnte bæk. Søen sluttede over en klippekant med et flere meter dybt vandfald.

Foran den østlige sidealle blev opstillet to runestene, der i 1796 - 97 var fundet på egnen. De passede godt ind i havens fastlagte program. Endelig blev der ca. 1804 opstillet et stenalter ved et gammelt og kroget træ.

Af mindesmærker kan nævnes den 6 m høje Louise-søjle, der blev opstillet længst imod vest som et point de vue. Det var på Dronning Marie's initiativ i 1782. I den såkaldte "Mariehave" blev der anbragt en 5 m høj obelisk som minde om Prinsesse Marie's og Kronprins Frederik's bryllup på Louisenlund 1790.

Der var andet i anlægget, for eksempel flere havepavilloner og siddepladser, skjulte eller frie. Der var en smuk bro over en bæk, og en iskælder blev bygget ved køkkenhaven. Et lille landmejeri lå ude i marken som point de vue for hovedalleen. Her var en te-stue, som indgik i havelivet. Endelig fandtes et sted i haven en såkaldt "knu-desøjle", en særlig frimurer-symbolik.

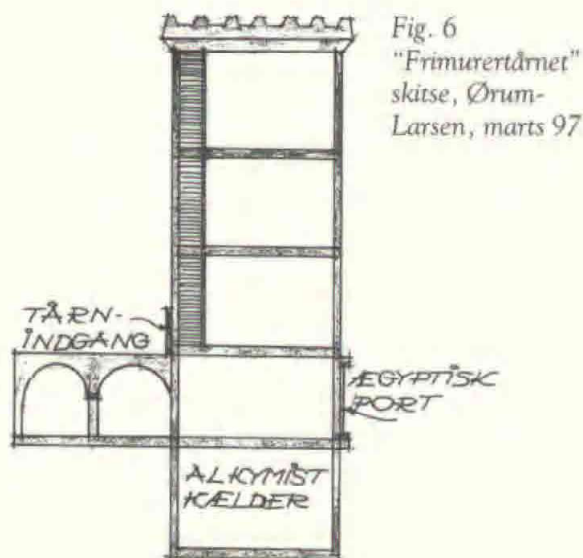

Fig. 6
"Frimurertårnet"
skitse, Ørum-
Larsen, marts 97

Fig. 5
Det såkaldte "Frimurertårn" i
Louisenlunds have før det blev ødelagt
efter 1. verdenskrig

Der findes to planer til haven henholdsvis fra 1796 og 1819 (se fig. 2). C. L. L. Hirschfeld beskrev desuden Louisenlunds park i sit berømte værk fra 1775 - 1777.

Alligevel er anlæggets endelige plan, udseende og indhold ikke helt klarlagt, idet flere haveelementer er forsvundet. Denne romantiske have er kun lidt udforsket, og en rekonstruktion vil blive vanskelig. Haveanlægget ved Louisenlund er almindeligvis anset for en romantisk idyl, men var også udtryk for Prins Carl's okkulte livssyn!

Prins Carl af Hessen blev som kgl. statholder i Slesvig til sin død i 1836, 92 år gammel. Han forlod sjældent Louisenlund eller Gottorp, men forpagtede dog i 1784 Generalmajor C. F. Classen's kanonstøberi i Frederiksværk, da dets opretter var død. Forbedringer blev nu indført for de stavnsbundne arbejdere her, og nye bygninger opført. I 1804 opgav han det og overdrog værket til Kronprins Frederik (senere Frederik VI), hans svigersøn.

Louisenlund blev ved jordindkøb, blandt andet godset Carlsborg, Slesvigs største landejendom. I 1754 blev det af den daværende ejer omdannet til fideikommis for familien Lyksborg og blev samlingssted for den hertugelige og kongelige familie. Det kan nævnes, at Prins Christian (senere Kong Christian IX) følte sig stærkt knyttet til slottet og haven.

De to tyske krigsnederlag i 1918 og 1945 fik alvorlige følger for Louisenlund. Fideikommis'et blev ophævet og jord solgt fra. Slottets smukke inventar fra Prins Carl's tid forsvandt og Frimurertårnet i parken nedrevet (1928). Af praktiske grunde blev

Louisenlund og Carlsborg med parker og 445 ha jord udskilt og gjort til en eksklusiv kostskole. Parken er derfor i dag lukket for offentligheden, men kan besøges af interesserede efter indhentet tilladelse.

Louisenlunds romantiske have blev et forbillede for andre "engelske" parker i Danmark. Det var meningen at Prinsesse Marie, Prinsesse Louise's og Prins Carl's datter og Kronprins Frederik skulle residere på slottet Lundehave i Helsingør, som blev om-døbt Marienlyst. Hofmarskal Johan Bülow lod derfor en tidssvarende engelsk park anlægge nord for det lille lystslot. Slotsgartner J. L. Mansa tegnede haveplanen (1790) og indrettede blandt andet et vandfald, en Mariekilde, og byggede i 1791 et "frimurertårn" her efter eksemplet i Slesvig. Det blev senere nedrevet og har ikke efterladt sig oplysning om indretningen. Da Johan Bülow, der også var frimurer, i 1793 faldt i unåde, byggede han selv Sanderumgård på Fyn og anlagde også her en romantisk have med den kendte eremithytte. Også andre af de kendte romantiske parker i Danmark var tydeligt inspireret af den smukke fyrstlige have Louisenlund i Slesvig.

Noter

1. Arkitekt Axel Bundsen har måske medvirket her. Han var også frimurer og boede i nærheden, da han byggede herregårdsbygningen Knoop i Slesvig. Senere blev Axel Bundsen arkitekt for storkøbmændene Peter Clausen Stuhr og Andreas Christiansen i Flensborg, hvor han også tegnede haverne og deres små- bygninger.

Litteratur

Paulsen, J., 1985: *Herregårde i Sydslesvig - en fælles kulturarv*. Grænseforeningens Årbog.

Gerckens, R., 1985: *Louisenlund - Ein Garten in Schatten der Aufklärung*. Årsskriftet Nordelbingen. Heide - Holsten. 54.

von Buttlar, A., 1996: *Historische Garten in Schleswig-Holstein* - Verlag Boyens & Co., Heide.